

ПРАВА ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Вищий державний навчальний заклад України

«Буковинський державний медичний університет» (м. Чернівці)

navarchuk.nata@bsmu.edu.ua

Вступ. Ідеологічною основою формування сучасного громадянського суспільства в Україні є державне визнання та реалізація прав людини і громадянина. Важливою частиною цих прав є права пацієнта, який звернувся до медичного працівника чи закладу охорони здоров'я за медичною допомогою. Всі пацієнти, які отримують медичну допомогу, користуються загальними правами пацієнтів. Однак, існує чіткий перелік прав пацієнтів, яким безпосередньо надається певний вид медичної допомоги та/або здійснюється напрям медичної діяльності, зокрема, психіатрія, трансплантологія, імунопрофілактика, попередження розповсюдження туберкульозу і захворювань ВІЛ-інфекцією, клінічні випробування лікарських засобів. Права людини у сфері охорони психічного здоров'я належать до тих напрямів медичної діяльності, які є найбільш актуальними з позицій правового регулювання. Специфіка даних напрямів медичних послуг стає основою прийняття норм права, що адекватно відображають правовий статус осіб, які отримують такі види медичної допомоги.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми охорони психічного здоров'я, захисту прав людини у сфері психіатрії не втрачають своєї гостроти ні для України, ні для міжнародного співтовариства і спектрально досліджуються різними фахівцями. За ініціативи Програми охорони психічного здоров'я Всесвітньої організації охорони здоров'я на Х конференції Європейських національних координаторів (24-28 жовтня 2007 р., Единбург, Шотландія) було створено робочу групу з метою розробки «Плану спільних дій для підвищення ефективності національних програм реформування систем охорони психічного здоров'я нових незалежних держав: Азербайджану, Білорусії, Грузії, Киргизстану, Республіки Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану, України та Узбекистану». На Конференції європейських національних координаторів (4-5 вересня 2008 р., Мерано, Італія) була прийнята Меранська декларація ВООЗ про психічне здоров'я у країнах, що утворилися після розпаду СРСР [2].

Метою нашого дослідження є аналіз прав пацієнтів у галузі надання психіатричної допомоги, — як для здорових людей, так і для осіб, з певними захворюваннями.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних питань, досліджуваних в рамках медичного права, є нормативно-правове забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності. Від того, наскільки якісною є юридична база щодо прав людини у сфері охорони здоров'я, в тому числі і в галузі пси-

хіатрії, настільки кожна окремо взята людина може скористатися наданими їй правами. Захист прав людини в галузі психіатрії – це складова завдання щодо створення загальної системи захисту їх прав і свобод. Права людини у сфері медичної діяльності – це передбачені міжнародними і внутрішньодержавними нормативно-правовими актами положення, що гарантують людині охорону здоров'я і надання медичної допомоги при виникненні захворювання. Дослідження основних міжнародно-правових стандартів у сфері прав пацієнтів свідчить, що існують спеціальні документи, які спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які мають психічні вади. Зокрема, Гавайська декларація Всесвітньої психіатричної асоціації від 10.07.1983 р., Декларація про права інвалідів від 13.12.2006 р. (дата набрання чинності для України – 06.03.2010 р.) [ст. 1, 5, 10, 12, 25], Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги. Резолюція ООН 46/119 від 17.12.1991 р. [принцип 1], Меранська декларація ВООЗ про психічне здоров'я у країнах, що утворилися після розпаду СРСР від 4-5 вересня 2008 р., Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи «Про ситуацію з психічними захворюваннями» від 08.10.1977 р., Рекомендації Комітету міністрів держав-учасників стосовно правового захисту осіб, які страждають психічними захворюваннями та примусово утримуються як пацієнти від 22.02.1983 р., Конституція України від 28.06.1996 р. [ст. 3, 24, 49], Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [ст. 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42].

Відповідно до Гавайської декларації, метою психіатрії є лікування психічних захворювань та покращення психічного здоров'я. У положеннях Декларації засуджено зловживання психіатрією в усіх проявах і підкреслено, що психіатри повинні служити інтересам пацієнта, згідно з отриманими науковими знаннями і прийнятими етичними принципами. Гавайська декларація II затверджує права людей, що страждають на психічні захворювання. Вони мають право користуватися тими ж правами і свободами людини, що й інші громадяни. Вони не повинні бути об'єктом дискримінації на ґрунті психічного захворювання. Особи з психічними відхиленнями (психічно хворі люди) мають право на професійну, гуманну та гідну допомогу. Вони повинні бути захищеними від експлуатації, поганого поводження та приниження, відповідно до етичних стандартів Декларації (995-872), що була переглянута й ухвалена Генеральною асамблеєю ВМА (Відень, Австрія, 1983).

Положення Всесвітньої психіатричної асоціації про права та юридичний захист психічних хворих,

«Хартія прав психічно хворих пацієнтів», прийнята Генеральною Асамблеєю ВПА VIII Всесвітнім конгресом із психіатрії (Афіни, Греція, 1989), є основою Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 46/119 від 17.12.1991 року: (18.02.1992) «Захист осіб з психічними захворюваннями та покращання психіатричної допомоги», а також Резолюції А/46С721, де зазначено, що Генеральна Асамблея приймає Принципи захисту осіб із психічними захворюваннями і покращання психічної допомоги, що повинні дотримуватись без будь-якої дискримінації на ґрунті інвалідності, раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, юридичного або соціального статусу, віку, прав особистості і народження. У додатках до цих Принципів відображено основні свободи і права: захист неповнолітніх; життя в суспільстві; визначення психічного захворювання; медичне обстеження; конфіденційність; роль суспільства та культури; стандарти допомоги; лікування; медикаментозне лікування; згода на лікування; повідомлення про права; права пацієнта й умови в психіатричних установах; ресурси психіатричних установ; принципи госпіталізації; примусове лікування; кожна людина із психічними захворюваннями повинна мати право користуватися всіма громадськими, політичними, економічними, соціальними і культурними правами.

Аналіз міжнародно-правових стандартів і вітчизняної нормативно-правової бази дає можливість відмежувати права пацієнтів від прав галузі психіатричної допомоги. Разом із загальними правами пацієнтів, які мають всі особи, котрі отримують медичну допомогу, існує певний перелік прав пацієнтів, яким безпосередньо надається психічна допомога. Перш за все необхідно вказати, що комплексне поняття психіатричної допомоги включає в себе: обстеження стану психічного здоров'я осіб; профілактику, нагляд, догляд і медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади. Будь-який із перерахованих варіантів надання психіатричної допомоги свідчить про правовий статус пацієнта і необхідність дотримання його прав. Кожна особа вважається такою, що не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про психіатричну допомогу» та іншими законами України. Відповідно до статті 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» (2000) особи, яким надається психіатрична допомога, мають право на:

- поважливе і гуманне ставлення до них, що включає приниження честі й гідності людини;
- отримання інформації про свої права, пов'язані з наданням психіатричної допомоги;
- одержання психіатричної та соціальної допомоги в умовах, що відповідають вимогам санітарного законодавства;
- відмову від надання психіатричної допомоги, за винятком випадків її надання в примусовому порядку, передбаченому законом;

– усі види медико-санітарної допомоги (у тому числі санаторно-курортне лікування) за медичними показаннями;

– одержання психіатричної допомоги в найменш обмежених, відповідно до їх психічного стану, умовах, якщо можливо, то за місцем проживання цих осіб, членів їх сім'ї, інших родичів або законних представників;

– утримання в психіатричному закладі лише протягом терміну, необхідного для обстеження та лікування;

– попередню згоду або відмову в будь-який час від застосування нових методів діагностики і лікування та лікарських засобів чи від участі у навчальному процесі;

– безпечність надання психіатричної допомоги;

– безоплатне надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, а також безоплатне або на пільгових умовах забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

– безоплатну юридичну допомогу з питань, пов'язаних з наданням їм психіатричної допомоги;

альтернативний, за власним бажанням, психіатричний огляд та залучення до участі в роботі комісії лікарів-психіатрів з питань надання психіатричної допомоги будь-якого фахівця, який бере участь у наданні психіатричної допомоги, за погодженням з ним;

– збереження права на жиле приміщення за місцем їх постійного проживання впродовж часу надання їм стаціонарної психіатричної допомоги;

особисту участь у судових засіданнях при вирішенні питань, пов'язаних з наданням їм психіатричної допомоги та обмеженням у зв'язку з цим їх прав;

– відшкодування заподіяної їм шкоди або шкоди їх майну внаслідок незаконного поміщення до психіатричного закладу чи психоневрологічного закладу для соціального захисту або спеціального навчання чи внаслідок незабезпечення безпечних умов надання психіатричної допомоги або розголошення конфіденційних відомостей про стан психічного здоров'я і надання психіатричної допомоги;

– одержання винагороди за фактично виконану роботу нарівні з іншими громадянами.

Висновок. Таким чином, будь-який з вищеведених варіантів надання психіатричної допомоги свідчить про правовий статус пацієнта і необхідність дотримання його прав. Ті права, які законодавчо визначені для пацієнтів психіатричних стаціонарів, є відображенням прагнення до зрівняння правового статусу пацієнта із звичайним соматичним (тілесним) захворюванням та з захворюванням психічної сфери.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням нормативно-правового забезпечення прав людини в окремих сферах надання медичної допомоги.

Література

1. Pravoznavstvo: Pidruchn. dlya stud. vyshch. med. navch. zakl. IV rivnya akredyt. / Za zah. red. prof. A.A. Babanina. — Simferopol', 2005. — S. 401-422.
2. Senyuta I.Ya. Psykhiatrychna dopomoha: mekhanizmy zabezpechennya prav patsiyentiv ta yikhnikh zakonnykh predstavnykiv v Ukraini: prakt. posibn. / I.Ya. Senyuta, D.Y. Klapaty. — L.: Medytsyna i pravo, 2013. — S. 33-38.
3. Stetsenko S.H. Medyчне право Ukrainy: Pidruchnyk / S.H. Stetsenko, V.Yu. Stetsenko, I.Ya. Senyuta; Za zah. red. d. yu. n., prof. S.H. Stetsenka. — K.: Vseukrayins'ka asotsiatsiya vydavtsiv «Pravova yednist'», 2008. — S. 127-155.
4. Chernushenko D.A. Standarty OON shchodo zabezpechennya prav korystuvachiv psykhiatrychnoyi dopomohy [Elektronnyy resurs]: Rezhym dostupu: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nvknuvs_2013_3_24.pdf.
5. Yurnyuk S.V. Prava lyudyny u sferi okhorony psykhichnoho zdorovya / S.V. Yurnyuk, B.P. Senyuk, L.D. Boreyko // Materialy 98-yi pidsumkovoyi naukovoyi konferentsiyi profesors'ko-vykladats'koho personalu vyshchoho derzhavnogo navchal'noho zakladu Ukrainy «Bukovyns'ky derzhavnyy medychnyy universytet» (m. Chernivtsi, 13, 15, 20 lyutoho 2017 r.). — Chernivtsi: Meduniversytet, 2017. — S. 366-367.

УДК 616.89:347.56:614.25

ПРАВА ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАДАННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Юрнюк С. В., Сенюк Б. П., Савка С. Д., Наварчук Н. М.

Резюме. Проблеми охорони психіатричного здоров'я, захисту прав людини у сфері психіатрії не втрачають своєї гостроти ні для нашої держави, ні для міжнародного співтовариства і спектрально досліджуються різними фахівцями. В статті окреслено важливий сегмент національної системи психічного здоров'я – прав людини, проведено аналіз прав пацієнтів у галузі надання психіатричної допомоги та наведений чіткий перелік прав пацієнтів, яким безпосередньо надається певний вид медичної допомоги, зокрема в психіатрії.

Ключові слова: медична допомога, права людини, пацієнт, охорона психічного здоров'я, нормативно-правові акти.

УДК 616.89:347.56:614.25

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В СФЕРЕ ОКАЗАНИЯ ПСИХИАТРИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ

Юрнюк С. В., Сенюк Б. П., Савка С. Д., Наварчук Н. Н.

Резюме. Проблемы охраны психического здоровья, защиты прав человека в области психиатрии не теряют своей остроты ни для нашего государства, ни для международного сообщества и спектрально исследуются различными специалистами. В статье обозначен важный сегмент национальной системы психического здоровья - прав человека, проведен анализ прав пациентов в области оказания психиатрической помощи и приведен четкий перечень прав пациентов, которым непосредственно предоставляется определенный вид медицинской помощи, в частности в психиатрии.

Ключевые слова: медицинская помощь, права человека, пациент, охрана психического здоровья, нормативно-правовые акты.

UDC 616.89:347.56:614.25

RIGHTS OF THE PEOPLE IN THE SPHERE OF THE PREDICTION OF PSYCHIATRIC SUPPORTS

Yurnyuk S. V., Senyuk B. P., Savka S. D., Navarchuk N. M.

Abstract. The state recognition and realization of human and citizen rights are the ideological basis of the formation of modern civil society in Ukraine. All patients who receive medical care benefit from the general rights of patients. There is a clear list of the rights of patients who are directly provided with a particular type of medical care and/or the direction of medical activity. Human rights in the field of mental health are among the most relevant from the point of view of legal regulation of medical activity. The peculiarities of these areas of medical services are the basis for the adoption of legal provisions that adequately reflect the legal status of people receiving such medical care.

The mental health problems as well as human rights protection in the field of psychiatry remain high both for Ukraine and for the international community and are studied spectrally by different specialists. The purpose of this study is to analyze the rights of patients in the provision of psychiatric care. As it is mentioned, human rights in the field of health care can relate to healthy people who do not need medical care as well as to people with a certain disease, which leads to usage of health care facilities. Psychiatric care is a complex of social measures aimed at examining the state of mental health of people on the basis and in the manner prescribed by the legislation of Ukraine, prevention, diagnosis of mental disorders, treatment, supervision, care and medical and social rehabilitation of people suffering from mental disorders.

One of the main issues studied within the framework of medical law is the normative and legal provision of human rights in the field of medical activity. The extent of the legal basis for human rights in the field of healthcare, including the field of psychiatry, is so high that each individual can take advantage of the granted rights. The protection of human rights in the field of psychiatry is a part in the task of creating a general system of protection of human rights and freedoms. Human rights in healthcare programmes and policies on both national and regional levels are protected by looking at underlying determinants of health as part of a comprehensive approach to health and human rights and providing medical assistance in the event of a disease. The study of the main international legal standards in the field of patients' rights shows that there are special documents that are aimed at protecting the rights and interests of people with mental illness.

People suffering from mental illness have the right to enjoy the same rights and freedoms as other citizens. They should not be the subject to discrimination on the grounds of mental illness. People with mental disabilities (mentally ill people) have the right for a professional, humane and worthy help. They must be protected from exploitation, mistreatment and humiliation, in accordance with ethical standards.

Keywords: medicaid, human rights, patient, mental health care, regulatory legal acts.

*Рецензент — проф. Скрипніков А. М.
Стаття надійшла 09.06.2017 року*